

Вопрос 8 предполагал оказание помощи в использовании малых фольклорных жанров в воспитании и развитии детей. На этот вопрос подавляющее большинство родителей ответили, что они нуждаются в помощи, что им необходимо в первую очередь самим учиться и расширять знания в данной области.

Анализируя задачи, поставленные в статье, с учетом результатов практической работы с детьми, нами сделаны следующие выводы: 1) современные тюменские родители не владеют фольклорным материалом, поэтому малые жанры и формы фольклора, как правило, не бытуют в местных семьях, где воспитывается ребенок с речевыми проблемами; 2) отсутствие в семье использования малых жанров и форм фольклора сказывается на речевом развитии ребенка негативно, а использование – имеет положительное влияние; 3) диагностирование речевых проблем у детей имеет место при отсутствии использования в семье малых жанров и форм фольклора. Следует отметить, что в каждом конкретном случае это во многом зависит также от сложности самого диагноза, и сопутствующих проблем со здоровьем ребенка; 4) внушает оптимизм тот факт, что, согласно мнению родителей, они готовы получать и расширять знания в области народной культуры, чтобы способствовать коррекционной терапии своих детей средствами малых жанров и форм фольклора.

На рубеже XX–XXI вв. Виктор Гусев отмечал: «В настоящее время фольклористы активно занимаются изучением, собиранием, сохранением и записью подлинного фольклора» [2]. Этот процесс продолжается, ученые проводят исследования, выезжают в экспедиции в деревни, выявляют проблемы актуального фольклора и находят пути их решения. При рассмотрении проблемы современного существования малых жанров и форм фольклора выяснилась основная сложность в их преемственности: нефункциональность, невостребованность в современном быте. Стало очевидно, что фольклор, как массовая народная культура, не может существовать вне общей традиции.

Для преодоления актуальных проблем существования малых фольклорных жанров, влияющих на профилактику патологий речи, а также проблем развития речи у детей, мы считаем целесообразным систематическое использование в коррекционно-логопедической работе малых музыкальных фольклорных форм, а также иных фольклорных жанров как средства формирования речемыслительной деятельности. Использование музыкальных произведений малых фольклорных жанров обусловлено современной потребностью коррекционной педагогики в выборе оптимальных средств и методов формирования у детей мотивации и развития эмоционально-волевой сферы как средства обогащения и уточнения словарного запаса, улучшения понимания речи окружающих за счет знакомства с образностью и многозначностью родного языка.

Список литературы:

1. Волкова, Л. Логопедия : учебник для студентов дефектол. фак. пед. вузов / под ред. Л. Волковой, С. Шаховской. – 3-е изд. перераб. и доп. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 680 с.
2. Гусев, В. Очерки славянской культуры : Письма. Статьи. Доклады. Полевые материалы / В. Гусев ; ред.-сост. С. Кучепатова. – СПб. : РИИИ, 2012. – 248 с.
3. Довженко, Г. Поэтические жанры украинского детского фольклора : дисс. канд. филол. наук / Г. Довженко. – Киев, 1981. – 215 с.
4. Климкина, Е. Особенности формирования вербальных и невербальных средств общения у детей раннего возраста с использованием малых фольклорных форм : дисс. канд. пед. наук / Е. Климкина. – Ростов-на-Дону : ДГПУ, 2019. – 236 с.

Уладзімір Фалітарык

**ЭТНАКУЛЬТУРНАЯ СВЯТОЧНАЯ
СПАДЧЫНА
ЗАХОДНЯГА ПАЛЕССЯ (досвед
трансляцыі Каляд у XXI ст.)**

Vladimir Falitarik

**ETHNOCULTURAL HERITAGE
OF WESTERN POLESIE (experience of
broadcasting Christmas rite in the 21st century)**

Аўтар артыкула на прыкладзе сінхроннага зрэзу-агляду каляднай абраданасці Заходняга Палесся (перадусім вёсак Іванаўскага р-на) сцвярджае, што адным з найактуальных напрамкаў айчынных навуковых фалькларыстычных даследаванняў сёння з'яўляецца праблема захавання, пераемнасці і трансляцыі этнакультурнай спадчыны Беларусі.

The author of the article on the example of synchronous review of the Christmas rite of Western Polesie (especially in the area of Janow-Polesky) states that one of the most relevant areas of domestic scientific research today is the problem of preserving and broadcasting the ethno-cultural heritage of Belarus.

Разглядаючы праблемы этнакультурнай ідэнтычнасці ва ўмовах глабалізацыйных працэсаў, неабходна ўлічваць яе рэгіянальныя асаблівасці і трансфармацыйныя з'явы ў сацыякультурнай дынаміцы. Гэтыя працэсы абумоўлены шматлікімі фактарамі, сярод якіх сёння можна вылучыць такія, як: дэнацыяналізацыя сацыяльных адносін, рухомая канфігурацыя якіх у працэсе глабалізацыі набывае ўсё больш транснацыянальны характар; выцясненне лакальнага глабальным, што прыводзіць да ўніверсальнай паўсядзённых жыццёвых практык і стандартызацыі мадэляў паводзін сучаснага чалавека ў тэхнагенным ўрбанізаваным асяроддзі; станаўленне мультыкультурнага грамадства, змешванне рознародных культур, што спрыяе фарміраванню сацыякультурных гібрыдаў і аказвае магутнае ўздзеянне на працэсы сімвалічнай інтэракцыі індывідаў, уплывае на асобасную і групавую ідэнтыфікацыю [2]. У сувязі з гэтым сёння адной з найактуальных праблем чалавецтва з'яўляецца захаванне лакальных і рэгіянальных асаблівасцей жыцця і побыту, фальклорнай спадчыны, унікальных традыцый і звычаяў асобных этнасаў і субэтнасаў, народаў і нацый.

Паўсюдна ў беларусаў сёння ўсё яшчэ існуе шмат каляндарна-абрадавых, а таксама сямейна-бытавых звычаяў і традыцый, якіх яны прытрымліваюцца і карыстаюцца ім, як некалі сцвярджалі продкі, дзеля забеспячэння ўласнага дабрабыту і шчасця. Аналізуючы этнакультурныя асаблівасці гісторыка-этнаграфічнага рэгіёна Заходняе Палессе ў XXI ст., іх варыятыўнасць, неабходна адзначыць адмысловасць і багацце традыцый, якія бытуюць на гэтай тэрыторыі, своеасаблівы

характар жыцця і побыту палешукоў, іх устойлівую святочную культуру і звычаі [1]. На Заходнім Палессі Каляды і сёння – адно з найвялікшых свят у народным і хрысціянскім календары, якое любяць і дарослыя і дзеці. Калядная абраднасць звязана з надыходам Нараджэння Хрыстова, Хрышчэння Гасподняга і Вадохрышчча. На тэрыторыі Заходняга Палесся існуе шмат абрадавых і рытуальных дзей, звязаных са святкаваннем Каляд. Звяртаючыся да асаблівасцей святкавання Каляд у дадзеным рэгіёне, можна вылучыць некалькі цікавых звычаяў і традыцыйных дзеянняў, якія амаль не сустракаюцца на тэрыторыі іншых рэгіёнаў Беларусі і маюць свае адметныя рысы, якія дайшлі да нашых дзён і існуюць у жывым бытаванні.

Традыцыйна, як і ў шэрагу іншых рэгіёнаў нашай краіны, на Палессі ў час Каляд здзяйсняюцца абходы-віншаванні калядоўшчыкамі па хатах і зычанне гаспадарам моцнага здароўя і шчасця на будучы год. Аднак, мясцовая варыятыўнасць абыходаў-віншаванняў мае сваю заходнепалескую непаўторнасць і адмысловасць. Напрыклад, у вёсках Адрыжын, Махро і Рудск Іванаўскага раёна Брэсцкай вобласці калядоўшчыкі не пераўвасабляюцца ў разнастайныя вобразы, а ходзяць проста з віншаваннямі і песнямі, абвешчаючы ўсім аб нараджэнні Ісуса Хрыста. Трэба зазначыць, што ў в. Махро калядаваць ходзяць выключна мужчыны, носячы васьміпрамянёвую зорку накшталт Віфліемскай, якая накіроўвала валхвоў, каб пакланіцца народжанаму Хрысту. Некаторыя гурты калядоўшчыкаў напярэдадні свята вырабляюць вяртэп з выявамі біблейскіх сюжэтаў, як сведчанне аб нараджэнні Хрыстовым.

Аналізуючы вусна-паэтычную творчасць гэтых гуртоў, неабходна адзначыць захаванасць мясцовай дыялектнай фанэтыкі, а таксама шматграннасць і вялікі рэпертуар твораў хрысціянскай тэматыкі, якія выконваюцца ў час калядаванняў: «Ой, радуйся зямля, сын Божы народывса! Першы празднычок – сято Рожэство». Аналізуючы тэксты мясцовых народных песень, можна зрабіць выснову, што ў старадаўні перыяд падчас калядавання іх спявалі або «валхвы», або звычайныя сяляне, якія хадзілі па хатах, не толькі віншавалі і велічалі гаспадароў, а таксама выказвалі словы падзякі і вялікай радасці навакольнаму прыроднаму атачэнню чалавека – усяму свету – у гонар нараджэння Богага сына-збавіцеля.

Малюнак 1 – Выступ заходнепалескага гурта «Панёвы», у цэнтры – Конь, Зорка і Каза, 2020

Малюнак 2 – Афіша конкурса «Beskidzka Bitwa na Koledy», а таксама лудар на яго адкрыцці. Польшча, 2020

Асаблівасцю калядаванняў на тэрыторыі Заходняга Палесся з'яўляюцца ўстойлівыя рэшткі дахрысціянскага светапогляду і веры ў сілы зямныя. У такіх абыходах-віншаваннях абавязковымі ў калядных гуртах з'яўляюцца маскіраваныя персанажы: каза, мядзьведзь, конь, які сімвалы дабрабыту, багацця і добрага ўраджаю на наступны аграрны год. Абавязковым галоўным аtryбутам каляднага гурта і сёння павінна быць зорка. Колькасць яе прамяняў – ад чатырох да дванаццаці, яны сімвалізуюць гадавое кола. Ражаныя падчас абыходаў разыгрываюць цэлую дзею, праз якую знаёмяць гаспадароў з сімваламі ўрадлівасці і дабрабыту, шчасця і добрага ўраджаю. На Палессі вядомы такія прыгаворы: «Мы люды нэ простыя з далёкаго краю, мы до літа ідэм з собою козу вэдэм всім людям шчасце нэсэм». Або такі прыгавор: «Пане гаспадару чы ты нас чуеш чы нэчуеш, чы ты вдома нэ ночуеш, чы ты спыш чы лэжыш, чы на бога глыдыш, чы можна в твоіі хаті з козою потонцоваты». Асноўным акцэнтам каляднага выступлення і кульмінацыяй усяго віншавання з'яўляецца смерць Казы, якая сімвалізуе канец старога года, а пры ажыванні, пасля таго як калядоўшчыкі папросяць гаспадароў даць ёй сала, каўбасы, пірага, вернутая да жыцця Каза сімвалізуе пачатак новага года. Сярод палешукоў існуе і такое меркаванне, што Каза, якая памірае, павінна адвесці на наступны год усе страты ў сям'і і гаспадарцы.

Песні, звязаныя з велічаннем гаспадароў, спяваюць і гурты з ражанымі персанажамі, але гэтыя тэксты па тэматыцы больш падобныя да шчадравальных. Разам з тым, яны маюць дакладныя адрозненні ў прыпевах у залежнасці ад святочнага дня, у які спяваюцца. Напрыклад, у песні «Добры вэчор, гаспадару» яе рэфрэн на Ражаство гучыць наступным чынам: «Свэты вэчор, богаты вэчор!» На Шчодры вэчар яго вар'іруюць як «Шчодры вэчор добрым людзям!». Спяваюць таксама і песні-велічанні мясцовым калядным маскам-персанажам: Казе, Мядзьведзю, Каню. У час даследвання давалася запісаць ад фальклорнага калектыву «Мотальскія суседзі» у аграгарадку Моталь Іванаўскага раёна цікавую і, на нашу думку, унікальную песню Каню, якая не сустракаецца ў фальклорных зборніках і навуковай літаратуры. Прыводзім яе тэкст з захаваннем мясцовай фанэтыкі: «А в полы-полы войско стояло. / Грай Коню, грай Конычэньку под молодэнькім панічэм! / Войско стояло, ладу нэ знало. / Грай Коню, грай Конычэньку под молодэнькім панічэм! / А паніч выйшов лод войску занайшов. / Грай Коню, грай Конычэньку под молодэнькім панічэм! / А шо за гэтэ мы подаруем / Грай Коню, грай Конычэньку под

малодэнькім панічэм! / Даруймо ёму дзівку абрану / Грай Коню, грай Коньчэньку под малодэнькім панічэм! / А він на еі дай подывывса. / Грай Коню, грай Коньчэньку под малодэнькім панічэм! / Шапочку зняв, нізько склонывса. / Грай Коню, грай Коньчэньку под малодэнькім панічэм!» Аналізуючы дадзены фальклорны твор можна зрабіць выснову аб тым, што змест яго тэксту звязаны з калядным сватаннем. Існуе меркаванне аб тым, што ў мінулыя часы на Каляды ў Моталі і Тышкавічах часта хадзілі ў сваты. Песня трансфармавалася ў калядную, але яе змест больш падобны да вясельнай.

На аснове вывучэння і пераймання мясцовых звычаяў удзельнікі фальклорна-этнаграфічнага ансамбля «Панёвы» (мал. 1) змаглі ў сваіх калядных імпрэзах аб'яднаць розныя варыянты калядаванняў на Заходнім Палессі і штогод ствараюць запатрабаваныя глядачамі, а таксама, па-свойму, змястоўныя і інтэрактыўныя калядныя праграмы, у якіх адначасова дэманструюць два супрацьлеглыя бакі святкавання каляд у Іванаўскім раёне, працягваючы лакальную традыцыю. Адно з такіх праграм у 2020 г. яны прадставілі на IV Міжнародным фестывалі калядак і пастараляў «Beskidzka Bitwa na Koledy» у Рэспубліцы Польшча (мал. 2).

Такім чынам, на сучасным этапе на тэрыторыі Заходняга Палесся адбываецца не толькі фіксацыя, але захаванне і трансляцыя ўнікальнай этнакультурнай спадчыны рэгіёну, а таксама яе актыўная папулярызацыя па-за межамі краіны мясцовымі фальклорнымі калектывамі. Падчас знаёмства з элементамі «жывой» культурнай спадчыны кожны чалавек здольны адкрыць для сябе шмат новага і незвычайнага, а пры яе перайманні – у перспектыве і асабіста перадаць маладому пакаленню ўсе тыя веды і народны вопыт, які ствараўся вякамі і дайшоў да нас у сваім жывым бытаванні. Калядная абраднасць Заходняга Палесся з'яўляецца прыкладам гэтага, а таксама мае шмат адметнасцей і непаўторных з'яў, якія сёння варта адшукаць. Сёння асабліва актуальна не проста фіксаваць і захоўваць «жывыя» фрагменты спадчыны, а актыўна іх выкарыстоўваць, перадусім работнікам культуры ў сваёй творчай дзейнасці.

Спіс літаратуры:

1. Памяць. Іванаўскі раён : гісторыка-дакументальныя хронікі гарадоў і раёнаў Беларусі / рэд. Калегія : Г. Кісялёў і інш. ; укладальнікі : В. Туркевіч, Л. Павяльчук. – Мінск : БЕЛТА, 2000. – 591 с.
2. Фольклор и этнокультурная идентичность : Материалы IV Международной Школы молодых фольклористов / сост. Н. Глазунова. – СПб. : РИИИ, 2014. – 184 с.

Елена Даниловская

МАСЛЕНИЧНЫЙ ОБРЯДОВЫЙ КОМПЛЕКС ЮГА ТЮМЕНСКОЙ ОБЛАСТИ

Elena Danilovskaya

MASLENITSA CEREAL COMPLEX OF THE SOUTH OF THE TYUMEN REGION

В статье проанализирована структура масленичного фольклорно-этнографического комплекса юга Тюменской области, а также выявлены типологические и региональные особенности обрядовых действий, проходивших на масленичной неделе в данной местности.

Maslenitsa folklore and ethnographic complex of the South of Tyumen Region was learnt and typological regional features of ritual actions which had been passing in the pancake week in given areas were detected.

Масленица – один из самых радостных праздников русского народа. Нам, живущим в XXI в., она известна как народное гуляние, однако обрядовая сторона Масленицы является многосоставной, сочетающей народно-христианские, а также дохристианские элементы. Она включает обряды, относящиеся и к культуре предков, и к рубежному времени – началу нового цикла, и к стимуляции плодородия. Все это отобразено в представленном материале, который был собран студентами Тюменского колледжа искусств в экспедициях 1991–1999 гг. под руководством Л. Дёминой. В нем Масленица предстает как все еще востребованное действо, но местами уже потерявшее свою былую магическую силу.

В крестьянской среде Тюменской области до сих пор помнят Масленицу. Ее фольклорно-этнографический комплекс в Тюменской области представлен достаточно разнообразно. Масленичная обрядность в исконной форме изменилась, некоторые элементы забылись, исказились, другие (в основном, праздничные) стали восприниматься, как развлечение.

Масленица, праздновавшаяся за семь недель до Пасхи, предваряя Великий пост, знаменовала переход от зимы к весне. В этнографических описаниях праздник назывался *Масленка*. В основном он празднуется неделю, начиная с понедельника, хотя некоторые информаторы упоминают о начале гуляния с четверга и до воскресенья. В деревне каждый знал, когда будет Масленица и ждал ее прихода. *Масленка проводилась в период не раньше 20 февраля и не позже 20 марта* (Юргинский р-н).

За неделю до Масленки мужики и ребята ходили на реку, разгребали снег и заливали водой гору. Готовили ее основательно и не только из снега, так в Юргинском районе, *для того чтобы катушка была основательной, сначала плахи устанавливали, а потом заливали водой*, а в Ишимском районе *столбы ставили, чтобы горка выше была, накладывали солому, накрывали сверху солому, закидывали снег и заливали, получалась высокая крутая гора*. Длина ледяной горы нередко достигала 200 метров. Катанию с гор первоначально приписывался культ плодородия, позже *катушка* превратилась в развлечение молодежи [2]. *Катались с четверга боле. В четверг в бане вымоются и пошли кататься. Если девка не принесет на чем кататься, положат ее, сядут и поедут с горы. Тащили кожу, шкуру, какая есть. Где коровья, где свина. Бывало и такое, что парень, ухаживая за девушкой, скатывал ее с горы и за это добивался поцелуя: «Вот парень девку посадит и поедет с горы ... у до куда докатятся! ... Там снова поцелует, посадит и везет. Не всех целовали: которы и целый день простоят, те которы не модны, не нравятся. А которых затаскают на нет ....* (Юргинский р-н). Так в течение всей масленичной недели все от мала до велика катались с ледяной горы. При этом, катаясь с катушки, *девки* пели такие частушки: *«Скоро Масленка придет, // Кто нас покатает? // На катушке простои, // До земли протаем»* (Ишимский р-н). *«Девки, Масленка прошла, // Неделя пролетела, // Я на Болиных ногах // Разу не скатилась* (Упоровский район). В последний день